

En planerad bergtäkt i Västerås

Arkeologisk utredning

Froby 2:6
Dingtuna socken
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Jan Ählström

En planerad bergtäkt i Västerås

Arkeologisk utredning

Froby 2:6
Dingtuna socken
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Jan Äblström

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2017

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

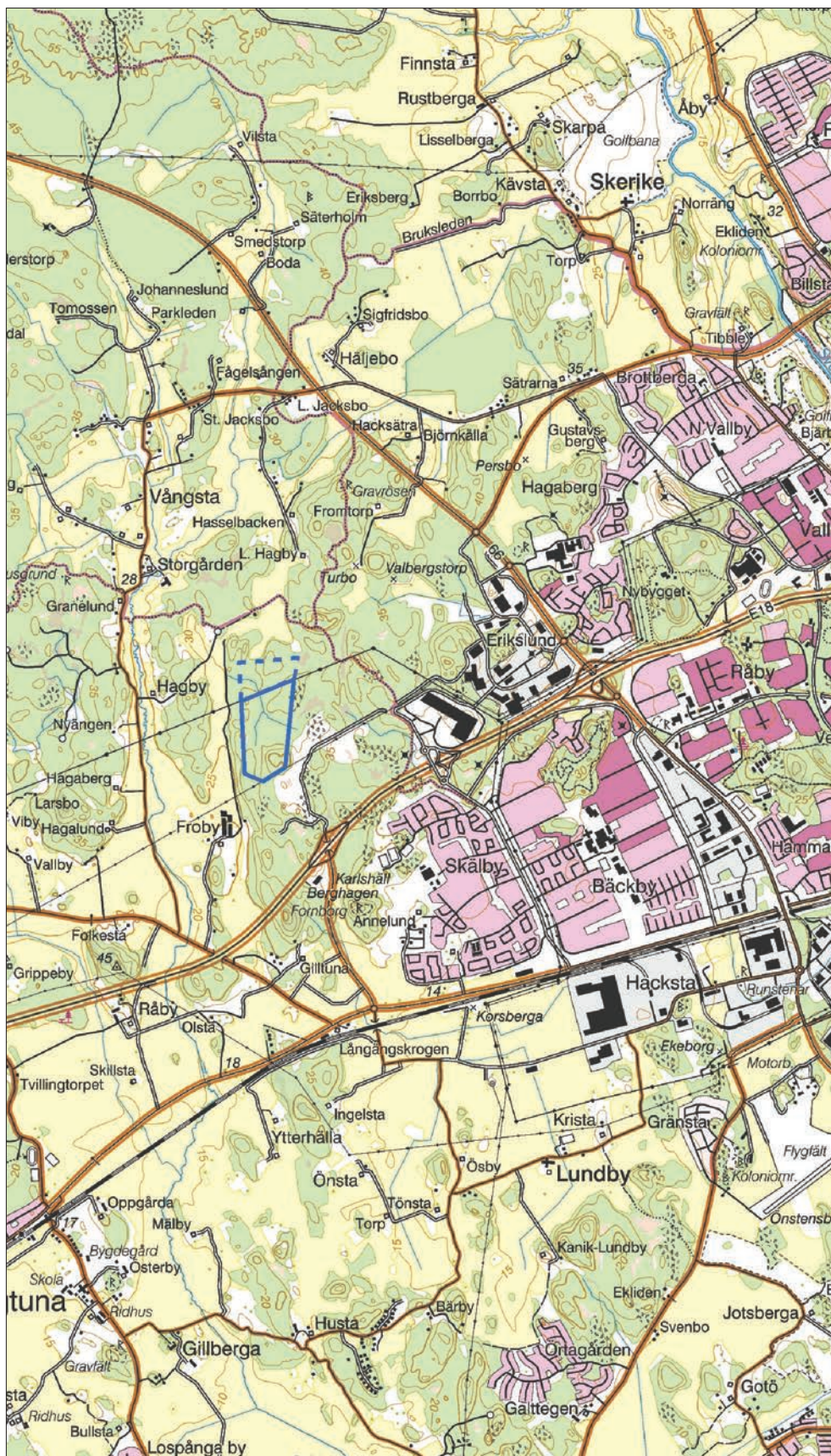
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-645-4

Tryck: JustNu, Västerås 2017

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Målsättning och metod	7
Topografi och fornlämningsmiljö	9
Undersökningsresultat	11
Referenser	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Bilagor	14
Bilaga 1. Historiska kartor	14

Figur 1. Utredningsområdet markerat med blå linjer, en heldragen och en streckad. Utsnitt ur digitala Terrängkartan. Skala 1:50 000.

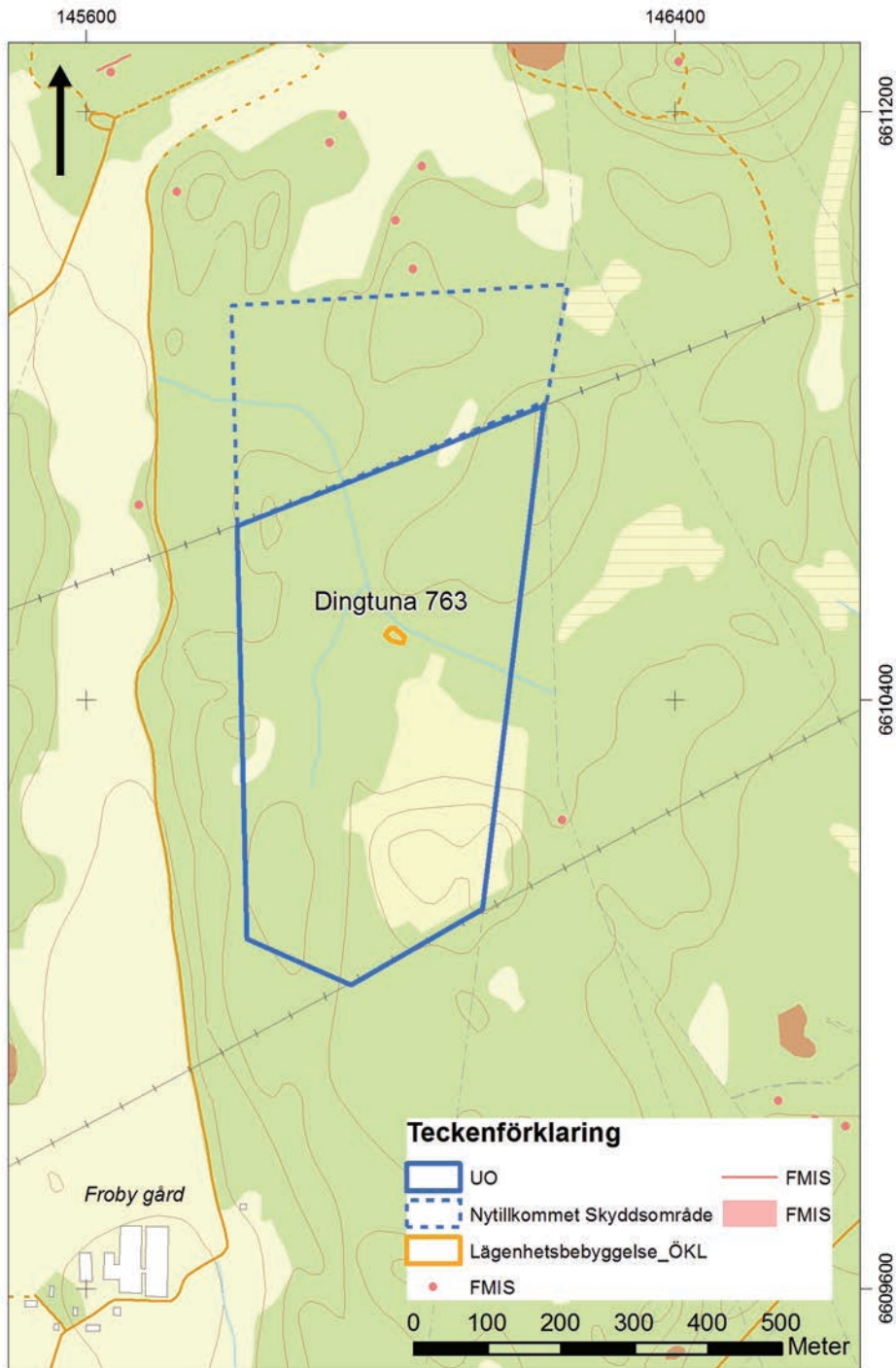
Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en arkeologisk utredning av ett 24 hektar stort skogsområde väster om Västerås inför en planerad bergtäkt. Utredningen föregicks av länsstyrelsebeslut.

Området har även tidigare omfattats av arkeologisk utredning. Denna utredning var därför inriktad mot stenålderslämningar och sentida bebyggelselämningar som ett komplement.

Utredningen visar att området inte hyser några synliga fornlämningar och att förutsättningarna för aktivitet eller bosättning under stenålder inte är goda. Därtill är marken för stenig och sluttningarna för branta.

Marken har delvis utnyttjats under historisk tid. Under sent 1700-tal utnyttjades delar av marken som äng. Ängen odlades med tiden upp och under tidigt 1900-tal brukades den som åker, benämnd Kullsmossen. Vid den tiden fanns ett torp/en bebyggelseenhet i anslutning till åkern. På platsen karterades grunder efter två byggnader (troligen ekonomibygnader) och en källargrop (figur 2). Lämningar efter boningshus observerades inte och bebyggelsens funktion liksom dateringen är oklar. Det kan vara ett torp eller det kan vara ängslador eller liknande. Det är inte osannolikt att bebyggelsen/torpet vid Kullsmossen kan kopplas till uppodlingen. Bebyggelsen kan inte beläggas som äldre än 1850 och har därför registrerats som *övrig kulturhistorisk lämning* i Fornminnesregistret (som Dingtuna 763).

Figur 2. Utredningsresultat. Utsnitt ur digitala Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Inledning

Swerock AB avser att öppna en bergtäkt väster om Erikslund i Västerås. Då närområdet är rikt på fornlämningar gav Länsstyrelsen i Västmanlands län Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) i uppdrag att utföra en arkeologisk utredning av det tänkta området för takten samt ett område avsett för skydd av groddjur.

Swerock AB bekostade utredningen som utfördes i månadsskiftet augusti–september 2017 av Jan Ählström.

Målsättning och metod

Enligt undersökningsplanen syftar utredningen till att ta fram besluts- och planeringsunderlag för samhällsplanering och kommande arkeologisk undersökning. Utredningen ska klargöra om det i området finns fornlämningar som inte är kända.

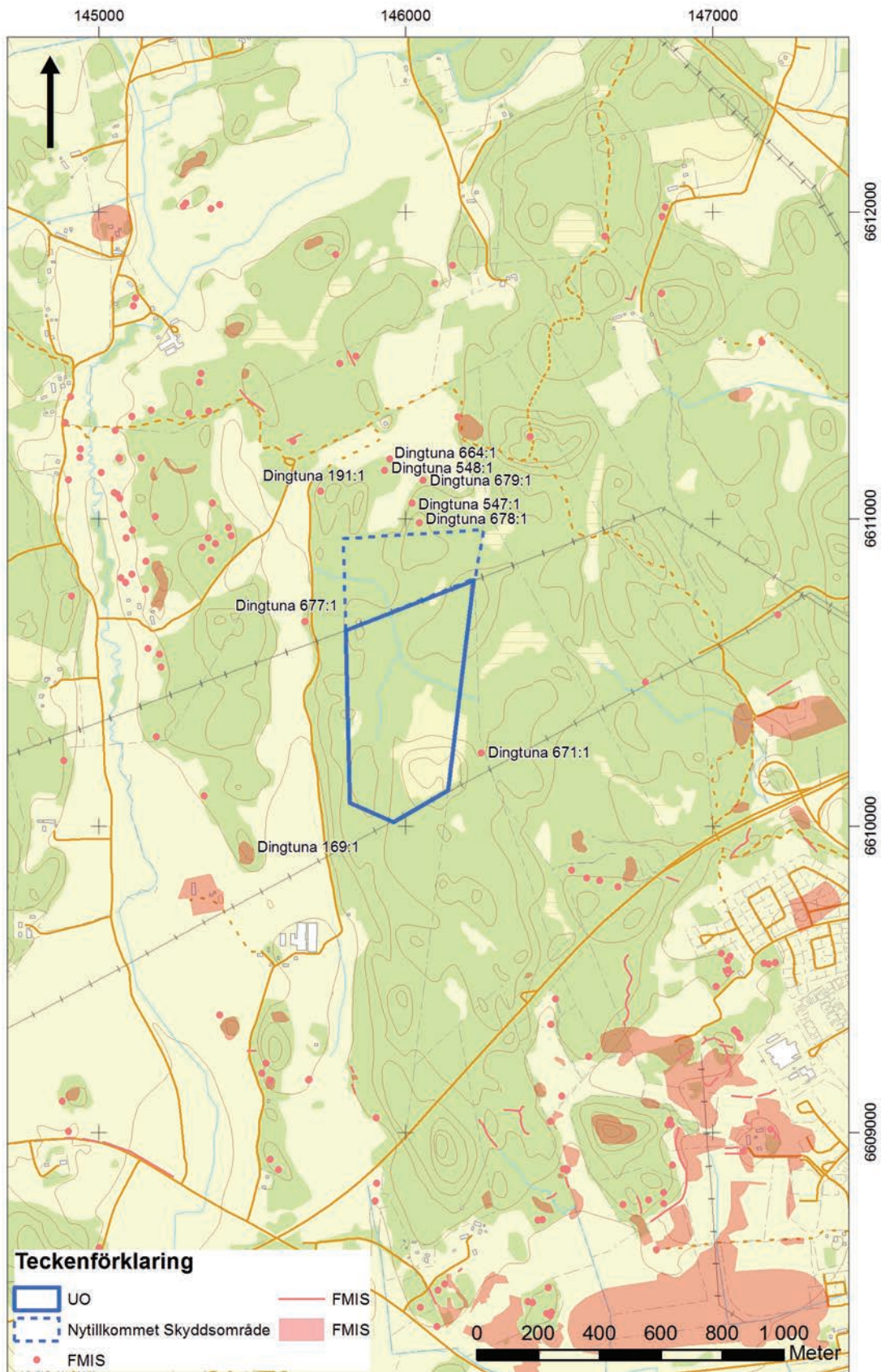
År 2001 genomfördes en specialinventering av ett större markområde väster om Västerås (inför fastställandet av en översiktsplan) där utredningsområdet ingick (Anttila 2001).

Den tidigare specialinventeringen ska kompletteras på följande punkter:

- Lämpliga lägen för stenålderslokaler.
- Möjliga platser för depositioner/offer i till exempel våtmarker.
- Fördjupade kartstudier för att hitta äldre bebyggelseämningar.

Utredningsarbetet har omfattat:

- En genomgång av Fornminnesregistret (FMIS) och lämningarna belägna nära utredningsområdet.
- Studier av äldre kartor för att klargöra markanvändningen och bebyggelsesituationen i området (ekonomiska kartan från 1905–11, och storskifteskartan över Froby från 1789). Kartorna rektifierades och är publicerade. Därtill studerades SGU:s jordarts-karta, Terrängkartan och en terränglutningskarta från FMIS för att genom jordarter och topografin identifiera lämpliga boplatslägen.
- Studier av husförhörlängder för Froby, åren 1795–1804 och 1846–54 för att försöka datera bebyggelsen vid Kullsmossen
- Inventering av utredningsområdet. De påträffade lämningarna är inrapporterade till FMIS varefter de tilldelats registernummer.

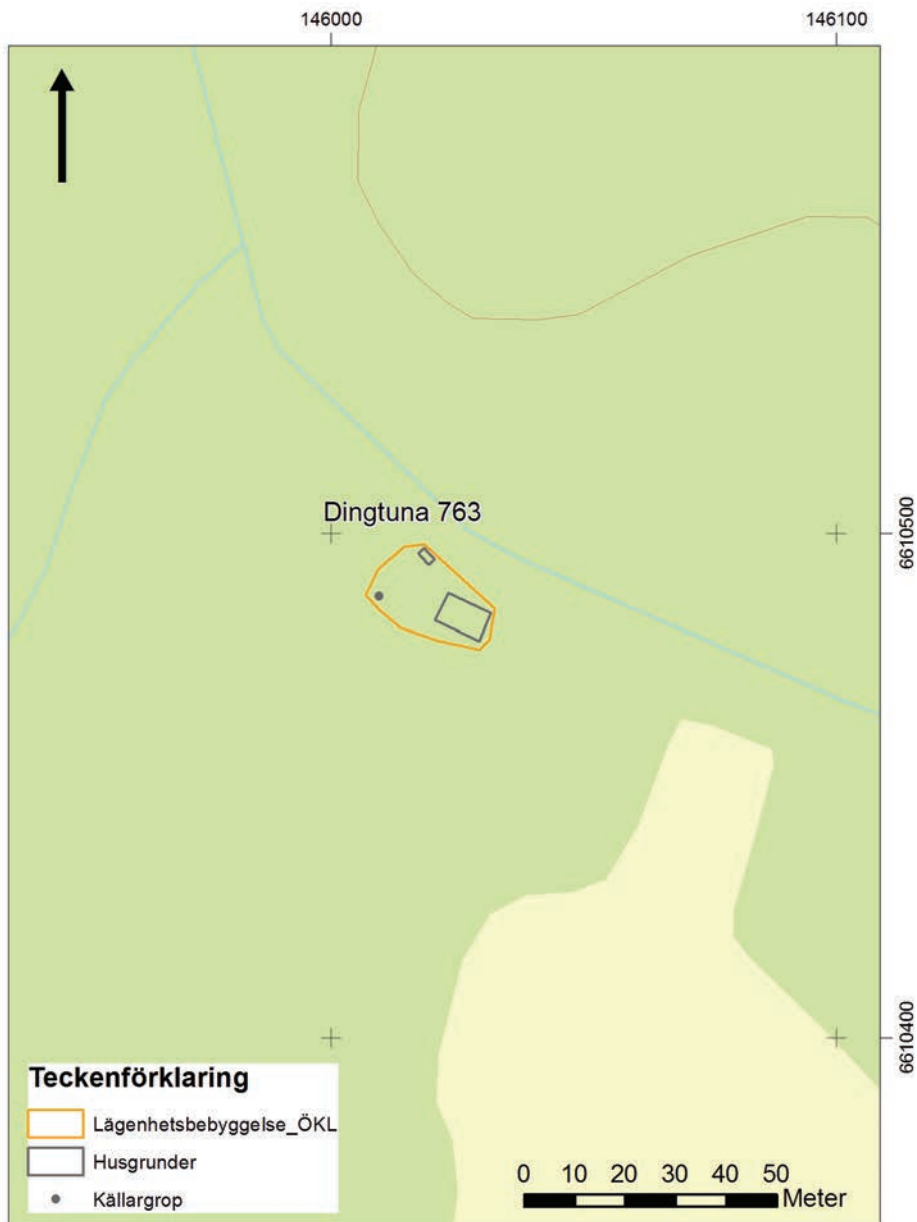
Figur 3. Utredningsområdet och samtliga lämningar registrerade i FMIS. Utsnitt ur digitala Fastighetskartan. Skala 1:20 000.

Topografi och fornlämningsmiljö

Området för bergtäkten är 24 hektar stort och det i norr angränsande skyddsområdet för groddjur är 9,5 hektar stort (figur 3). Området utgörs av ett större skogsparti väster om Västerås och ligger mellan 35 och 50 meter över havet. Området är kuperat och rikt på block och stenar – framför allt höjderna är steniga och med inslag av berg i dagen. Det har tidigare funnits öppna partier vilka nu är under igenväxande med tätt stående ungräd, sly och högväxande gräs. Enligt SGU:s jordartskarta består den högre liggande marken av sandig morän med inslag av kärrtorv och urberg. Den lägre liggande marken utgörs av glacial lera.

Skogsområdet har ingått i Froby gårds ägor och bytomten ligger knappt 500 meter sydväst om utredningsområdet. Storskifteskartan redovisar området som skogsmark med betesmark i nordvästra delen och en ängsmark öster därom. På den ekonomiska kartan upprättad 1905–11 ligger ängsmarken som åker och benämns Kullsmossen, där också en byggnad är markerad (bilaga 1).

Inför utredningen redovisade inte Fornminnesregistret (FMIS) några lämningar i området. Nära områdesgränserna förekommer dock flera fornlämningar och andra lämningar, främst norr om skyddsområdet för groddjur (figur 3). Fornlämningarna utgörs av ensamliggande gravar i form av rösen (Dingtuna 191:1 och 678:1), stensättningar (Dingtuna 547:1 och 677:1) och ett gravfält (Dingtuna 169:1) samt en skålgropslokal (Dingtuna 664:1). Lämningarna kan grovt spegla brons- och/eller äldre järnåldersnärvaro. Därtill förekommer lämningar från senare tid i form av ett gränsröse (Dingtuna 671:1), en fångstgrop (Dingtuna 679:1) och en torplämning (Dingtuna 548:1). På längre avstånd åt söder återfinns de stora boplatskomplexen vid Västra Skälby och Giltuna samt åt norr Svartmyran med offerfynd från bronsålder.

Figur 4. Lägenhetsbebyggelsen/torpet med de karterade objekten. Utsnitt ur digitala Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

Undersökningsresultat

Frågan om våtmarksdepositioner avskrevs tidigt. De ”närliggande” offerfynden, i form av bronsringar, återfinns flera kilometer norr om utredningsområdet och i en helt annan kontext. Fynden är kopplade till en ”bygd” (vilken indikeras av gravfält och boplatser) inte till utmark, det vill säga boplatsernas närområde, inte deras periferi.

Enligt de studerade kartorna påvisar höjdkurvorna forna öar och sund vilka i verkligheten var branta och rika på stenar och block. Några lämpliga lägen för stenåldersboplatser observerades inte.

I anslutning till den nu igenväxande före detta ängen/åkern Kullsmossen karterades lämningar efter en lägenhetsbebyggelse/ett torp (figur 2 och 4). Lämningen ligger i norra änden av en låg höjdrygg som löper utmed Kullsmossen i nord-sydlig riktning. Lämningen består av grunderna efter två hus och en källargrop (figur 4). Grunderna mäter 10×4 meter (VNV–ÖSÖ) samt 4×3 meter (NV–SÖ) och syllstenarnas utsidor är tuktade. Förmodligen är det ekonomibyggnader eller andra enkla byggnader eftersom det saknas spismursrösen. Källargropen är $2,5 \times 1$ meter stor och 0,5–1 meter djup. Bebyggelsen finns på ekonomiska kartan från 1906–11 men inte på storskifteskartan från 1798. Husförhörslängderna redovisar ett Kullbergstorp under Froby men någon koppling till Kullsmossen kan inte göras.

Figur 5. Den mindre av husgrunderna. Foto från sydöst av Jan Åhlström.

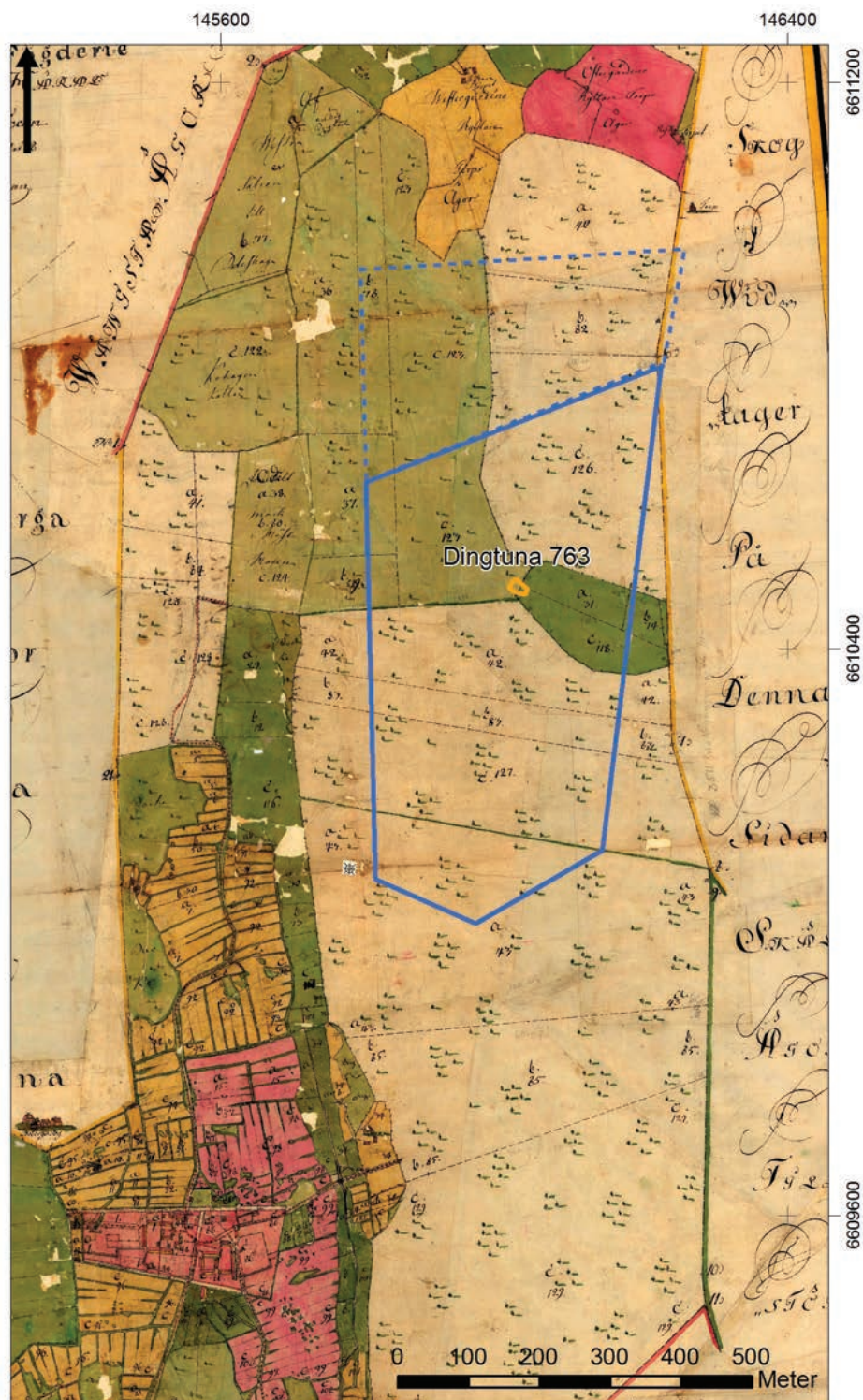
Figur 6. Platsen för torpet Kullsmossen, källargropen ansas i vänster bildkant. Foto från söder av Jan Åhlström.

Referenser

- Anttila, K. 2001. Västerås stad–Hallstaskogen–Froby–Vångsta–Hacksätra–Ytterhälla.
Specialinventering. Västmanlands läns museum rapport 2001:24.
- Ekonomiska kartan från 1905–11, blad Kolbäck, RAK akt J112-74-1.
<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/>
- Ekonomiska kartan från 1905–11, blad Västerås, RAK akt J112-74-2.
<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/>
- Storskifteskartan för Froby 1789, LMV akt J112 74 11.
<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/>
- Uppgifter ur Fornminnesregistret, 2017-09-11.
<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/>

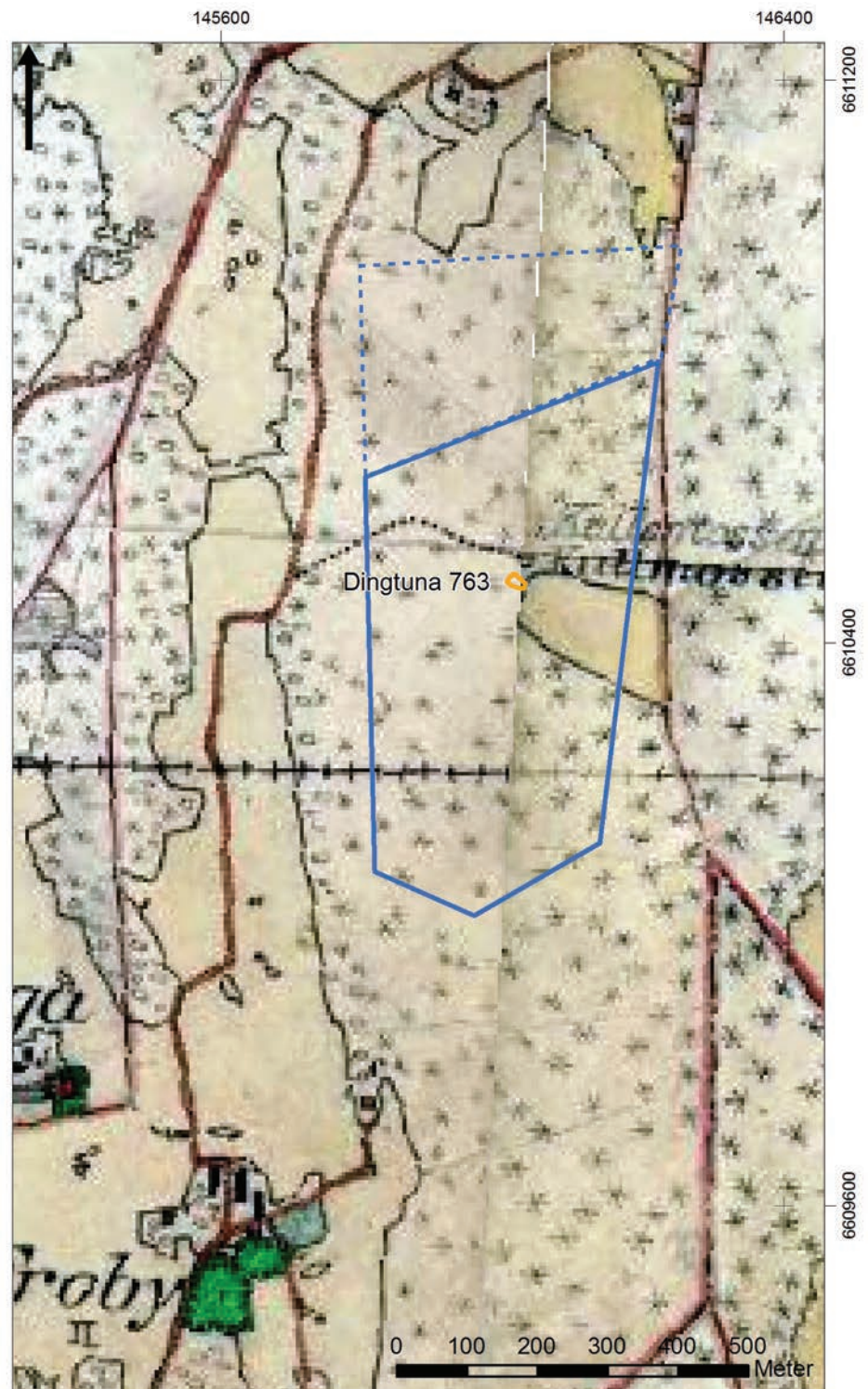
Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM17116
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-3144-14, 2017-07-18
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning
<i>Undersökningsperiod:</i>	31 augusti–1 september 2017
<i>Personal:</i>	Jan Ählström
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Kommun:</i>	Västerås
<i>Socken:</i>	Dingtuna
<i>Fastighet:</i>	Froby 2:6
<i>Fastighetskarta:</i>	66F 0IN Västerås
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 16 30
<i>Koordinater:</i>	X6610071,763 Y145818,132
<i>Höjdsystem:</i>	Ingen höjdmätning gjordes.
<i>Inmätningssmetod:</i>	GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Fem digitala fotografier förvaras hos Västmanlands läns museum.
<i>Fynd:</i>	–

Figur 5. Storskifteskartan för Froby från 1798 med utredningsområdet och lägenhetsbebyggelsen markerade. Skala 1:10 000.

Figur 6. Den ekonomiska kartan från 1906–11 med utredningsområdet och lägenhetsbebyggelsen markerade. Skala 1:10 000.